

Josip Eugen Tomić - Melita (prožimanje realističkih i romantičarskih elemenata)

Majhen, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:584776>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Nikolina Majhen

**Josip Eugen Tomić - *Melita*
(prožimanje realističkih i romantičarskih elemenata)**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nikolina Majhen

Matični broj: 2411993325012

Josip Eugen Tomić - *Melita*
(prožimanje realističkih i romantičarskih elemenata)

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost - jednopredmetni

Mentor: prof. dr. sc. Goran Kalogjera

Rijeka, 9. rujna 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. JOSIP EUGEN TOMIĆ.....	2
3. ROMANTIČARSKI ELEMENTI u ROMANU „MELITA“ JOSIPA EUGENA TOMIĆA.....	4
4. LIK „FATALNE“ ŽENE.....	6
5. SHEMATSKA PODJELA LIKOVA.....	9
6. REALISTIČKI ELEMENTI u ROMANU „MELITA“ JOSIPA EUGENA TOMIĆA.....	10
7. ROMAN „MELITA“ kao OŠTRA KRITIKA DRUŠTVA.....	12
8. KARAKTERIZACIJA LIKOVA.....	17
9. NAZNAKE MODERNIZMA u ROMANU „MELITA“.....	19
10. SAŽETAK.....	21
11. ZAKLJUČAK.....	22
LITERATURA.....	23

1. UVOD

U ovom radu bavit ću se često izostavljenom i još češće zaboravljenom društvenom romanu *Melita*, isto tako često zaboravljenog i podcijenjenog autora Josipa Eugena Tomića. Najprije priznat, a nakon smrti vrlo često oštro i negativno kritiziran, Josip Eugen Tomić, odnosno njegov književni rad svakako je najbolji pokazatelj promjena i problema koje su se događale u vrijeme vladavine bana Khuena Hedervarya. Nagle promjene u društvu, kulturi i politici u Hrvatskoj dovele su do propadanja plemstva, a s druge strane mnogi su se obrazovani i snalažljivi građani polako, ali sigurno, obogaćivali te na taj način preuzimali visoke položaje kako u politici, tako i društvu. Upravo se tom problematikom bavi jedan od najboljih Tomićevih romana, *Melita*. Lik Melite prikazuje fatalnu ženu, čija je kobna sudbina eksplicitna već na samom početku djela. Prikaz propadanja plemstva i uspon građanstva, problematika je kojom su najčešće zaokupljeni pisci epohe realizma, dok je lik fatalne žene jedan od elemenata karakterističnih za epohu romantizma. Navedeni elementi pokazatelj su da je Tomić koristio i romantičarske i realističke elemente u pisanju svog romana. Uz nabrojene elemente prisutni su i drugi elementi iz svake od epoha te ću o njima više govoriti u središnjem dijelu rada.

Rad ću započeti kratkim životopisom autora, zatim ću ukratko opisati osnovne značajke romantizma i realizma te ih primijeniti na romanu *Melita*, dok ću na kraju dati kratak zaključak o romanu i njegovom autoru.

2. JOSIP EUGEN TOMIĆ

Josip Eugen Tomić rođen je 18. listopada 1843. godine u Požegi. Bio je vrlo obrazovan i inteligentan čovjek. U sjemeništu je „naučio slavenske jezike te njemački, francuski i talijanski. Obavljao je dužnost učitelja u Varaždinu, ali kako bi se financijski osigurao upisao je studij prava u Zagrebu kojeg je završio u Grazu.“¹ Radio je kao državni činovnik, obavljajući različite poslove, od perovođe do banskog savjetnika. Uz navedeno „bio je savjetnik za dramu te dramaturg *Hrvatskoga zemaljskoga kazališta*.“² Nadalje, uređivao je časopise *Glasonoša* i *Slavonac*, „izdao je gospodarski udžbenik *Pčelarstvo*, pisao je članke iz gospodarske struke u Narodnim novinama te je uz to, često i prevodio.“³

Njegov književni opus je žanrovski vrlo raznolik. „Tomić je svoj književni rad započeo zbirkom pjesama pod nazivom *Leljinke*. Napisao je dramske tekstove: *Bračne ponude*, *Zatečeni ženik*, *Novi red*, *Gospodin Tutor*; tragedije: *Ostoja, kralj bosanski*, *Veronika Desinićka*, a za potrebe kazališta preradio je i komediju *Matijaš Grabancijaš Dijak Tituša Brezovačkog*. Uz to, pisao je i novele: *Nuzljubi*, *Krvavi pir* i *Opančareva kći*. Najpoznatiji je kao romanopisac.“⁴ „Prvi njegov roman, a s kojim je doživio i prvi veći uspjeh, jest povijesni roman *Zmaj od Bosne*. Zatim piše romane: *Kapitanova kći*, *Eminagina ljuba*, *Za kralja – za dom*, *Udovica* te je uspio dovršiti Šenoin roman *Kletva*.“⁵ Potpunu afirmaciju, kao romanopisac, odnosno kao književnik Tomić dobiva društvenim romanom *Melita* iz 1899. godine. Njegovi romani često su nazvani trivijalnima, odnosno smatrani su od strane kritičara da im je jedini cilj zabaviti čitatelja.

¹ Bogdan Mesinger: *Kako umiru živi pjesnici* (2008., str. 46) (parafraza)

² *Leksikon hrvatskih pisaca* (2000., str. 727)

³ Bogdan Mesinger: *Kako umiru živi pjesnici* (2008., str. 46) (parafraza)

⁴ *Leksikon hrvatskih pisaca* (2000., str. 728)

⁵ Krešimir Nemeč: *Povijest hrvatskog romana – od početaka do kraja 19. stoljeća* (1995., str. 114-116)

Tomić je započeo svoj književni rad pisati u duhu kasnog romantizma. U daljnjim djelima pisao je u okviru realizma, odnosno miješajući romantičarske i realističke elemente, a u njegovim posljednjim djelima, posebice u romanu *Melita*, vidljive su i naznake moderne.

Kao književnik, Tomić je često zaboravljen, često stavljan u drugi plan, kako od strane čitatelja, tako i od strane kritičara. Razlog tome jest činjenica da je Tomić stvarao u vrijeme Augusta Šenoa koji je tada, a i danas, čitan i zanimljiv, dok je Tomić uvijek bio i ostao u njegovoj sjeni. Kritičari često napominju kako je Tomić često pisao upravo po uzoru na Šenou te da ga nikada nije uspio umjetnički dostići. Umro je 13. lipnja 1906. godine u Zagrebu.

3. ROMANTIČARSKI ELEMENTI u ROMANU „MELITA“ JOSIPA EUGENA TOMIĆA

Prije detaljnije analize romantičarskih i realističkih elemenata u romanu *Melita*, potrebno je i objasniti osnovne značajke romantizma, odnosno realizma.

Romantizam je književna epoha kojoj je teško odrediti vrijeme njezina početka, ali prema mišljenju teoretičara književnosti romantizam „dominira od prvog desetljeća devetnaestog stoljeća pa sve do iza polovice devetnaestog stoljeća. Vrijeme početka, a i trajanja, ove epohe teško je odrediti zbog razlike u vremenu pojavljivanja djela s romantičarskim osobinama u različitim književnostima.“⁶ Za romantizam karakteristično je iznošenje osjećajnosti, mašte, prevladava „načelo individualizma, svojevrsna pobuna protiv autoriteta te originalnost izraza. Nadalje, romantizam u književnost uvodi ideju povijesne mijene i razvoja, a uzor joj je srednji vijek i pučka književnost.“⁷ Bitna značajka romantizma jest i lirski izraz, koji nije prisutan samo u pjesmama, već i u romanu, epu ili drami. Za romantičara je bitno da se čitatelj uživi u njegovo djelo i da suosjeća s likovima. Likovi su najčešće prikazani kao strastveni pojedinci koji najčešće zbog svoje pretjerane strasti na kraju završe kobno. Ta pretjerana emocionalnost i strastvenost često dovodi do stvaranja fantastičnog, čudnovatog, nestvarnog, odnosno do nemogućnosti razaznavanja sna od jave u junaka.

„U romantičarskom romanu svijet je pun iznenađenja, tajni i obmana, on je izrazito zagonetan. Geografski prostor i vrijeme u romanima prikazano je realno, s elementima egzotike, ali se isto tako ne provjerava istinitost napisanog.“⁸

⁶ Milivoj Solar: *Teorija književnosti* (2005., str. 161) (parafraza)

⁷ Isto, str. 160.

⁸ Viktor Žmegač: *Povijesna poetika romana* (2004., str. 116)

Nabrojene značajke romantizma svojevrsna su opreka prethodnoj epohi, klasicizmu. Dok je, primjerice u Engleskoj naglasak „na elementu individualne pobune, u njemačkoj književnosti naglašen je element tzv. 'svjetske boli', u hrvatskoj književnosti, a i u mnogim drugim slavenskim književnostima, naglašena je nacionalna vrijednost“⁹ te se pišu djela, posebice lirika u kojoj se poziva narod na buđenje i otpor neprijateljima. U ovom romanu vidljiva su dva tipično romantičarska elementa, a to je *lik fatalne žene* i *korištenje crno-bijele tehnike u opisivanju likova*.

⁹ Milivoj Solar: *Teorija književnosti* (2005., str. 160) (parafraza)

4. LIK „FATALNE“ ŽENE

Melita je protagonistica istoimenog romana, ona je ta koja svojim intrigama pokreće radnju u romanu te dominira cijelim romanom u tolikoj mjeri da su gotovi svi događaji podređeni njoj. Naizgled plemenita, srdačna i moralna ona je sve osim toga, zapravo je samo dobra glumica i velika zavodnica. Iako često glumi, i pred udvaračima i pred svojom majkom i ocem, a sve u svrhu ostvarenja svojih ciljeva, zanimljivo jest da gotovo nitko, osim primjerice barunice Andrine, ne shvaća njezinu glumu, odnosno ne vidi njezino pravo lice. Nakon paklenog pogleda koji je Melita uputila Ljubici, barunica je Andrina : *Pogledala je oštrim okom Melitu i bilo joj je sve jasno. – Zmija! – pomisli u sebi (...)*¹⁰ Osim barunice Andrine, i seljaci koji su čekali novopečeni bračni par – Melitu i Branimira, uvidjeli su da ispod skupe odjeće i plemićkog držanja zapravo ne stoji ništa doli dvolične i lažljive plemkinje.

Kao vrsna zavodnica, Melita je uspjela svojom ljepotom i šarmom navesti mnoge muškarce da se zaljube u nju. Prvog u romanu upoznajemo Alfreda, kojeg je ona uspjela u vrlo kratkom vremenu izludjeti, kao što je vidljivo u sljedećim rečenicama: (...) – *na drugoj strani stajala je Melita sa svojim dražima, koje su ga opčinile u kratko vrijeme boravka što je sada bio kod strine u Borkovcu. Zaljubio se strastveno u duhovitu i lijepu kontesu (...)*¹¹ Iako na početku uvrijeđena što se on ženi s Ljubicom, Melita ubrzo shvati da on nije idealan suprug za nju, odnosno da bi s njim bilo dosadno u braku te da nije financijski stabilan. U njezinim razmišljanjima nazire se i moderan stav o braku i želja za slobodom, ali o tome više u poglavlju *Naznake modernizma u romanu „Melita.“* Sljedeći kojeg je ona uspjela očarati, bio je Branimir Rudnić. Branimir je bogat građanin koji se, isto kao i Alfred, vrlo brzo zaljubio u nju. Ona je u njemu vidjela samo

¹⁰ Josip Eugen Tomić: *Melita* (1994., str. 36)

¹¹ Isto, str. 25.

dobar 'zgoditak' kako bi sebe i svoju obitelj spasila od financijske propasti. Kao što dokazuje sljedećim rečenicama: *U takvim okolnostima bilo bi doista bezumno propustiti lijepu zgodu kakva se je sama sobom nadala s Rudnićem. Uz njegovo bogatstvo mogla bi imati sve o čem je dosele tek snivati mogla. (...)*¹²

Osim Alfreda i Branimira, Melita je bila i sa oženjenim muškarcem, generalom Zelenkajom kojeg je, kako kaže barunica Andrina, Melita uspjela 'vješto uloviti u svoju mrežu'.

Melita je mnoge osobine naslijedila od svog oca, grofa Orfea te možemo zaključiti kako je Tomiću i cilj bio detaljno opisati osobine Melitinog oca kako bismo mogli nju u potpunosti upoznati i predvidjeti joj kobnu sudbinu. Svojevrsan navještaj Melitinog kobnog kraja prikazan je odmah na početku kada Melita u ruci drži i čita Boccacciovog *Decameron*, zbirku novela. *Decameron* je *simbol pohote*, pohote koja će rasti tijekom cijelog djela te zbog koje će Melita i na kraju poludjeti. Nemogućnošću da obuzda svoje strasti i svoje nagone, pri tom psihički uništavajući i mnoge druge likove u romanu, „Melita podsjeća na Šenoinu *Klaru* ili Kovačićevu *Lauru*.“¹³

Ona svakim danom postaje sve više psihički labilna. Njezina psihička rastrojenost vidljiva je u ponašanju prema Branimiru i djetetu kojega nosi te joj se priviđa da je postala ružnija otkad je trudna. Nakon poroda odbija vidjeti svoje dijete jer joj se, kako ona kaže, gadi jer ga podsjeća na oca. Prošlo je nekoliko mjeseci, ona se u potpunosti oporavila od poroda te se na nagovor grofice Alice počela ljepše odnositi prema Branimiru. Naravno, to nije ona radila s voljom, već joj je cilj bio otputovati i nekako se sastati s Alfredom. Potpuno pomračenje uma

¹² Isto, str. 81.

¹³ Miroslav Šicel: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti* (1971., str. 192)

nastupa nakon raskida s Alfredom te ona počinje živjeti razuzdanim životom, u braku s generalom Zelenkajom.

Kao što je rečeno na samom kraju romana: *Mjesec dana poslije toga razgovora dobije Branimir list od grofa, gdje mu javlja da je Melita sišla s uma. Nprestana uzbuđenost, ljubovanja, sekt i orgije, besnene noći bijahu uzrokom da je ujedamput počela mahnitati. Nije preostalo ino nego je otpraviti u ludnicu. Psihijatri izjaviše da je njezino stanje neizlječivo.*“¹⁴

¹⁴ Josip Eugen Tomić: *Melita* (1994., str. 270)

5. SHEMATSKA PODJELA LIKOVA

Za romantizam karakteristična je crno-bijela tehnika u oslikavanju likova. Likovi u djelu su ili neizmjereno zli ili neizmjereno dobri. Kao što je rečeno u prijašnjem odlomku, Melita je prikaz zlog lika koji samo hini dobrotu te pri tom nema mogućnosti da se tijekom djela popravi, već zapravo postaje sve gora i gora. Meliti bismo mogli suprotstaviti groficu Alicu, koja sa svim svojim vrlinama još više naglašava Melitinu zlobu. Nadalje, primjer suprotnosti u karakteru su grofica Ana i barunica Andrina. Grofica Ana je ponosna, što je vidljivo u trenutku kada govori da je bolje propadati sa stilom nego si ne priuštiti nešto, zatim kada ne želi Branimira za zeta jer nema plemićke titule, odnosno smatra da on zbog toga nije njima ravan. Ona je dosta konzervativna, vrlo naivna i priglupa za svoje godine, posebice zato jer neizmjereno vjeruje Orfeju, a on ju vara gdje god stigne. Dok je barunica Andrina inteligentna i razborita te nije naivna i lakovjerna kao grofica Ana. Njezina je razboritost vidljiva u tome što je među rijetkima shvatila kakva je Melita zapravo i u tome što je znala vladati svojim gospodarstvom.

6. REALISTIČKI ELEMENTI u ROMANU „MELITA“

Realizam je epoha koja slijedi nakon romantizma te se njezin početak obično stavlja „od sredine 19. stoljeća do pred sam kraj istoga stoljeća. Važno je i naglasiti kako se je roman s realističkim obilježjima javljao i ranije te da neka obilježja realizma mogu se naći i u današnjim djelima.“¹⁵ Riječ *realizam* potječe od latinske riječi *realis*, što znači *stvaran, istinit*. Upravo je stvarnost, odnosno istinitost bila glavna značajka koju su realisti željeli prikazati u svojim djelima, a svoja razmišljanja mogli su najbolje objasniti, razraditi u opsežnijoj književnoj vrsti, *romanu*. Pošto realisti žele prikazati stvarnost, i to najčešće onu društvenu stvarnost, oni pokušavaju biti objektivni, uvjerljivi u svojim iskazima te je stoga u romanima prisutan „pripovjedač u trećem licu koji nije istovjetan ni s glasom pisca ni s glasom jedne od osoba fabule.“¹⁶ Nadalje, za realizam je karakteristična razrađena i kronološki organizirana fabula, pripovijedanje te detaljiziranje u opisivanju, primjerice interijera i eksterijera. Ti opisi interijera i eksterijera ili opisi nekih od likova ili njihove odjeće, osim što su detaljno izloženi, autor ih opisuje vrlo opsežno te mogu zauzimati i po nekoliko stranica u romanu. Likovi u ovim romanima su prosječni ljudi, oni mogu biti predstavnici društvenih tipova koje autor najčešće kritički i psihološki produbljeno analizira. „Romanopisac sebe shvaća kao znanstvenika koji umjetnički oblikujući ujedno otkriva društveno važne istine o životu i svijetu, pa roman teži obuhvatiti sudbine karakterističnih pojedinaca, čitavih porodica pa čak i čitavih društvenih slojeva.“¹⁷ A kraj u realističkim romanima trebao bi „u čitatelja izazvati pomirenje i vjeru da je to najbolji mogući ishod.“¹⁸

¹⁵ Milivoj Solar: *Teorija književnosti* (2005., str. 162)

¹⁶ Viktor Žmegač: *Povijesna poetika romana* (2004., str. 180)

¹⁷ Milivoj Solar: *Teorija književnosti* (2005., str. 163)

¹⁸ Viktor Žmegač: *Povijesna poetika romana* (2004., str. 214)

Od realističnih elemenata u romanu prisutni su: *oštra kritika hrvatskog društva s kraja 19. stoljeća, produbljeni opisi likova, detaljiziranje u opisu prirode i interijera te objektivni sveznajući pripovjedač.*

7. ROMAN „MELITA“ kao OŠTRA KRITIKA DRUŠTVA

Roman *Melita* napisan je 1899. godine, to je vrijeme vladavine bana Khuena Hadervarya, odnosno može se reći da je ovaj roman svojevrsna „obrada života u njegovo vrijeme vladanja.“¹⁹ Tomić daje sliku poznatih ljudi iz Zagreba, ali naravno koristeći se drugim imenima u djelu. Iako pod drugim imenima, svaki bolji poznavatelj Zagreba i njegovih stanovnika znao je o kome je zapravo riječ. Autor opisuje propadanje plemstva i razvoj građanstva, odnosno „razvoj poduzetne i snalažljive buržoazije te pojavu neorganiziranih socijalista.“²⁰ Sam Tomić bio je na strani građanstva kojeg je hvalio, a bio je protivnik plemstva kojeg je oštro kritizirao. Iako je po struci bio pravnik, Tomić je bio izuzetno dobar poznavalac hrvatskog gospodarstva u to vrijeme te je čak, kako je ranije rečeno u njegovom kratkom životopisu, pisao članke vezane uz gospodarstvo.

Nesnalažljivost, nagle promjene u politici i u razvoju gospodarstva dovele su do kraha većine plemstva. Unatoč propadanju, plemići i dalje organiziraju raskošne balove, odlaze na skupe izlete i slično. U ovom romanu najviše pažnje posvećeno je obitelji Armano, odnosno njihovom odnosu prema novonastaloj situaciji. Do propasti obitelji Armano došlo je ponajprije zbog loših ulaganja grofa Orfeja te zahvaljujući njegovoj rastrošnosti i rastrošnosti njegove djece : Melite i Artura. Grof Orfej je najprije uložio u ergelu. Posao s ergelom nije dugo cvjetao jer su se konji razboljeli i pomrli. Nadalje, na nagovor jednog sljepara počeo se baviti kopanjem ugljena, kojeg je vrlo brzo nestalo, zatim se bavio tovidbom volova koja je također završila neslavno. Zbog loših ulaganja, Orfej je morao prodati imanje *Hrastovac*, raspustiti većinu služinčadi, zaduživati se i slično. Iako

¹⁹ Goran Kalogjera: *Književnik u sjeni* (1989., str. 81)

²⁰ Isto, str. 87.

je novca bilo sve manje i manje, to nije spriječilo grofa Orfeja da odlazi na skupe izlete, lječilišta i balove.

Kako bi grof Orfeo spasio sebe i svoju obitelj od propasti, on traži savjet i pomoć od Branimira. Pri obilasku Branimira Armanovim posjedom; Branimir daje savjete kako bi se moglo učiniti drugačije, to naravno smeta Orfeju, jer što će njemu netko 'soliti pamet' kao što je uočljivo u sljedećim rečenicama:

Ali onda bi trebalo da ustanovite glavni cilj vašemu gospodarstvu, koji bi vam najviše koristio, a to je po mom sudu stočarstvo. Kad biste imali više livada, imali biste više krme, mogli biste držati i više stoke, a za oranice imali biste opet i više gnoja nego dosada. Orfeo se morao svladati da ne plane. Ovakve poruke su ga silno ljutile. On ih je nekoliko puta već čuo, ali ih nije primao.²¹

Kroz lik Branimira, Tomić zapravo želi prosvijetliti plemiće, odnosno želi da se potrudе i prihvate novo stanje koje se događa u gospodarstvu, a i u politici i društvu. Dok je Branimirov otac „predstavnik prve generacije hrvatske buržoazije“²², trgovac žitom koji se na pošten i pametan način domogao svog bogatstva, njegov je sin već drugačiji, osim što je trgovac on je lihvar i bankar te je do novca došao i na nešto nepošteniji način nego njegov otac.

Osim Branimira, Tomić uvodi i lik grofa Slavomira, jednog od rijetkih plemića koji su se na vrijeme prilagodili novonastaloj situaciji u gospodarstvu. Uz plemstvo i građanstvo, Tomić kritizira i seljaštvo. Smatra da su seljaci lijeni, alkoholičari te da ne znaju iskoristiti ono što im je Bog, odnosno priroda dala. Umjesto da se brinu za ribnjake i od toga solidno žive, oni ih zapuštaju i prepuštaju se alkoholu i zabavi. Uz to, Tomić kritizira i njihovu glupost i lakovjernost. Najbolji prikaz toga jest izborna epizoda, kada ih jedan potpuni neznanac uspije

²¹ Josip Eugen Tomić: *Melita* (1994., str. 112)

²² Goran Kalogjera: *Književnik u sjeni* (1989., str. 88)

pridobiti na svoju stranu te ih čak nagovoriti da osnuju vlastitu stranku. A ubrzo nakon toga, nakon nekoliko lijepih riječi i primamljivih obećanja, prelaze na stranu Grabarića.

Novonastaloj situaciji nisu se htjeli prilagoditi ni Melita ni njezin brat Artur. Melita se nije htjela odreći, primjerice, opreme za jahanje, otmjenih plesova u Beču, Grazu i Budimpešti, izleta u razna lječilišta i kupališta u Švicarskoj i slično. Dok je brat Artur hodao po kavanama, bordelima i putovao je svijetom, a novac je uvijek tražio od oca.

Zanimljivo je što je jedino majka, grofica Ana bila skromna u svom odijevanju i jedina svjesna sudbine koja ih slijedi ako će nastaviti rastrošno živjeti te je smatrala da ako se propada, neka to bude sa stilom:

Ako ćemo živjeti bez ikakva komfora, ako si ne budemo ništa uštili ne išli usporedo s ostalim otmjenim društvom, onda to nije život kavalirski, nije uopće nikakav život. Istina je, doduše, da kroza to propadamo u sve to veću nevolju, i da ćemo napokon i propasti, ali to je sudbina našega staleža. Propadamo redom, jedan prije, drugi kasnije. To je valjda kletva koja stiže potomstvo naših otaca za njihove grijeh...Svi ćemo propasti.²³

Bitno je i napomenuti kako je plemstvo smatralo da je na njih pala neka kletva te da je to razlog njihove propasti, a ne njihovo nesnalaženje i lijenost.

Osim nesnalažljivosti i rastrošnosti, Tomić kritizira i ismijava različite kokete koje su tražile dobrostojeće muškarce upravo zbog toga da i dalje žive u raskoši. Jedna od njih bila je i Melita koja je uspjela 'upecati' bogatog buržuja Branimira Rudnića. Osim Melite, prikazana je Mary Savignon, koja je voljela

²³ Josip Eugen Tomić: *Melita* (1994., str. 17)

često mijenjati muškarce. Nadalje, kritizirani su preljubnici, posebice grof Orfej koji je bio jako slab na žene.

Branimir Rudnić primjer je građanina, bogatog i uglednog, ali mu jedno nedostaje, a to je plemićka titula. On kroz cijeli roman silno želi postati plemić: *Postavši ovako samostalnim i posve nezavisnim, Branimir je išao najprije za tim da uhvati uglednu i jaku društvenu poziciju.(...) S tim ugledom nije se mogao on zadovoljiti. Težio je još za nečim višim što ga je vanredno mamilo. Bijaše to ženidba s djevojkom iz odlične, barem staroplemićke porodice s kojom bi došao u saobraćaj i uže sveze s najodličnijim slojevima društva koji bi ga podigli i uzvisili, a s vremenom mu pomogli da se i on dočepa plemićkoga grba za kojim je bez pritaje pred svojim znancima hlepio. Imao je sve u obilju što ga je moglo izjednačiti s najuglednijim krugovima u zemlji, bio je bogat, darovit, pristojan u svakom pogledu, ugledan – sve, sve je to bilo na njegovoj strani, samo je manjkao plemićki grb.*²⁴

U jednome je uspio - oženio se s Melitom, ali mu kandidatura za mjesto u saboru nije uspjela te je ponovno počeo gubiti nadu da mu se neće ostvariti želja da postane plemić.

Nadalje, Tomić u romanu želi i prikazati odnos između plemstva i bogatog građanstva. Iako naočigled poštuju Branimira, većini je plemića bitno to što on nema plemićke titule. Prva kojoj Branimir, odnosno vjenčanje s Melitom nije po volji, upravo iz tog razloga jest grofica Ana. Njezin ponos i taština nisu dozvoljavali da se vjenčanje između njezine kćeri i Branimira dogodi, ali pod utjecajem svog supruga ona ipak pristaje. I Melita ne smatra Branimira sebi ravna, ali joj je novac izuzetno bitan te na trenutke zaboravlja na to. Branimirov otac smatra da Melita nije najbolji odabir za njega jer Branimir nije iz njihovog staleža

²⁴ Isto, str. 63.

te ne zna kako se treba ponašati prema Meliti i njezinim željama. Kako kaže u sljedećim rečenicama: *Moj sinko, vjeruj mi da nije dobro ženiti se izvan kruga svoga staleža. (...) Sve bi se to dalo podnijeti, bude li ona kadra prilagoditi se tvomu staležu. (...) Ona će usput ići za tim da tebe društveno sve više približi i otima dosadanjim krugovima. Ti ćeš morati proživjeti novim životom za koji nisi odgojen.*²⁵

²⁵ Isto, str. 120.

8. KARAKTERIZACIJA LIKOVA

Osim sklonosti ka crno-bijeloj tehnici u oslikavanju likova, Tomić u ovom romanu pokušava produbiti opise svojih likova. U opisivanju likova, autor najčešće polazi najprije od fizičkog izgleda lika, a zatim obično prelazi na opis karaktera i socijalni status lika. Bitno je napomenuti kako je svaki lik drugačije predstavljen, odnosno ponekad je u opisu lika zanemaren njegov fizički izgled, ili on dolazi kasnije, tek nakon upoznavanja sa socijalnim statusom i karakterom. Najbolji opis svakako je onaj Melitin, primjer Melitinog fizičkog izgleda:

Kontesa bješe već prevalila dvadesetu godinu, a bijaše na glasu kao ljepota svoje vrsti. Povišoka je uzrasta, vitka, ali ipak jedra. Kosa joj je crnozagasita, pa se ispod nje tim više ističe crnomanjasto-bijelo lice, finih, ali energičnih crta koje odavaju jaku neslomivu volju. Taj izraz lica uvećava njezino visoko čelo preko koga se je ispod crnih vlasi do lijeve obrve pružala tanka, zelenkasta žilica koja joj u časovima jake duševne uzbuđenosti čudno zatreperi. Njezine oči, velike crne oči, pune žara i sile, zastirale su duge, crne trepavice.²⁶

Melita je primjer fatalne žene koja svojim šarmom lako zavodi muškarce, a prema potrebi lako ih se i riješi. Lošim i proračunatim postupcima, a posebice lažima i glumom odbija čitatelja, ali je ujedno i najbolje i „najkvalitetnije obrađen lik u djelu.“²⁷

Uz Melitu jako je dobro razrađen i lik Branimira. Branimir je bogati buržuj koji je svojom pameću i sposobnostima stekao ugled. A ono što je silno želio bila je plemićka titula do koje nažalost nije uspio doći. Iako mu je cilj bio oženiti se plemkinjom kako bi se lakše dočepao titule, on je Melitu volio, i to slijepo. Branimir je toliko bio zaljubljen i očaran njome da nije shvatio zašto se ona uopće

²⁶ Isto, str. 6.

²⁷ Goran Kalogjera: *Književnik u sjeni* (1989., str. 86)

udala za njega. Plaćao joj je sve izlete i opraštao loše ophođenje naspram njemu i njihovom sinu, i kada je pronašao nju i Alfreda u hotelu, i tada se dobio dojam da Melita još uvijek vlada njime. Možda najniži njegov čin bio je sudjelovanje u dvoboju protiv Alfreda. Branimira možemo doživjeti kao slabića, mlakonju kojeg je jedna žena uspjela obmanuti i iskoristiti. Umjesto da je na vrijeme shvatio kakva je ona, on joj slijepo vjeruje. I Branimir nije pokupio puno simpatija od strane čitatelja, jedino bismo ga mogli žaliti i pokušati razumjeti jer kažu da je ljubav slijepa.

Nadalje, kod likova kao što su grof i grofica Armano, ili Branimirov otac, autor se vraća u prošlost, odnosno govori o njihovom izgledu i socijalnom statusu u doba kad su bili mladi. Obično je riječ o dužim umetnutim pričama koje utječu na smjer radnje u romanu i služe lakšem razumijevanju karaktera pojedinih likova. Prema mišljenju kritičara, Tomić se u ovom romanu po prvi puta koristi analepsama. Smatra se da su „likovi predstavljeni u *Meliti* zapravo jako slični s likovima u prijašnjim Tomićevim romanima te da upravo u ovom romanu oni dobivaju svoje razrješenje, to jest konačan kraj.“²⁸

²⁸ Julijana Matanović: *Prvo lice jednine* (1997., str. 267) (parafraza)

9. NAZNAKE MODERNIZMA u ROMANU „MELITA“

Uz romantičarske i realističke elemente, u romanu su vidljive i naznake modernizma. Tomić uvodi lik baronese Elle, emancipirane i neudane žene koja voli provoditi vrijeme na biciklu i ne smeta joj činjenica što nema supruga, već suprotno, ona živi punim plućima te je ne zanimaju tuđa mišljenja. Unatoč tome što je sama, ona nije primjer žene koja zavodi bogate i s njima se zabavlja, već je sportski tip žene, koja na biciklu s društvom obilazi različite gradove i na taj način zaokuplja svoj život. Mnogi su joj zamjerali činjenicu što se nije udavala te što se bavi ovakvim sportom. Konzervativna barunica Andrina zamjerala je Elli bavljenje ovim sportom, iz razloga jer je smatrala da je on neprikladan za nježan ženski spol.

Osim Elle, i Melita je često imala razmišljanja koja su se kosila s nametnutim društvenim konvencijama. Ona je često o sljedećem razmišljala:

Miran, sretan porodični život, a takav si je predstavljala s Alfredom, nije joj se ni nimalo sviđao. U takvu životu ona bi iščeznula za šire krugove, za svijet, a ona baš hoće da živi u svijetu i za svijet. Ali tomu se hoće slobode, a ljubav je ropstvo. Ona hoće da bude slobodna, živjet će po svojoj volji, bez stege, i puštati maha svojim željama (...) Biti gospodaricom svoje volje i svojih djela, to bijaše meta njezinih želja koju je mislila naći u svom budućem braku. Ali za to treba naći muža prilagodljiva koji će podnositi da mu žena živi ispod njegove vlasti na svoju ruku. I taj će se naći!²⁹

Ako neće naći takvog ili se neće prilagoditi njezinim željama i potrebama, rasti će se i tražiti novog supruga.

²⁹ Josip Eugen Tomić: *Melita* (1994., str. 39)

Osim navedenog, Tomić želi ovaj roman osuvremeniti i još na jedan način, a to mu uspijeva dijalozima koji „uspješno nadomještaju tehniku naracije i izvještaja.“³⁰

³⁰ Goran Kalogjera: *Književnik u sjeni* (1989., str. 93)

10. SAŽETAK

Josip Eugen Tomić hrvatski je književnik rodom iz Požege. Napisao je brojna, i žanrovski šarolika, književna djela koja su nailazila na pozitivne i na negativne kritike. Danas su on i njegova djela često zaboravljena. Razlog tome treba tražiti u činjenici što je Tomić živio u vrijeme Šenoe te je uvijek bio u njegovoj sjeni. Osim književnim radom, Tomić se bavio i proučavanjem gospodarstva, te je pisao članke vezane uz gospodarstvo. Uz to, bio je urednik nekoliko časopisa i dramaturg *Hrvatskog narodnog kazališta*.

Najbolje njegovo književno ostvarenje smatra se društveni roman *Melita*. U ovom romanu prisutni su romantičarski i realistički elementi uz naznake modernističkih elemenata. Melita je protagonistica romana, ona je prikaz lika fatalne žene koja svojim intrigama i glumom uspijeva obmanuti sve oko sebe. I to je tipičan romantičarski element. Prisutnost romantizma vidljiva je i u crno-bijeloj tehnici oslikavanja likova (Melita – Alice). Tomić se prikazom svih triju slojeva (plemstva, građanstva i seljaštva) uspio odmaknuti od romantičarskih tema te dajući panoramu društva pred sam kraj 19. stoljeća, odnosno u vrijeme vladavine bana Khuena Hedervarya uspio je oštro i realno iskritizirati njihove nedostatke i mane te opisati njihov psihički i financijski slom. Pri tom su najgore prošli plemići, posebice obitelj Armano. Likovi u romanu prikazi su stvarnih osoba, ali naravno pod drugim imenima. Vidljivo je da je Tomić na strani građanstva koje se uspjelo prilagoditi novoj situaciji te uz to uvodi lik Branimira koji preuzima ulogu prosvjetitelja. Upravo prikazom i kritikom društva autor se afirmirao kao pisac realizma. Osim teške osude društva, Tomić prvi puta u svojem književnom radu, detaljno opisuje prirodu i daje opise interijera, najčešće plemićkih dvoraca. Dok likom emancipirane Elle te nekim Melitinim razmišljanjima želi osuvremeniti ovaj roman.

11. ZAKLJUČAK

Josip Eugen Tomić romanom *Melita* uspio napraviti veliki pomak u odnosu na svoja prijašnja djela. Odaljujući se od romantizma, koristeći se mnogim realističkim postupcima te pokušavajući se približiti suvremenom romanu, Tomić je opovrgnuo stajališta kritičara koji su smatrali da su njegova djela trivijalna. Poput francuskih ili ruskih realista, Tomić je dao opsežnu panoramu hrvatskog društva s kraja 19. stoljeća te stoga roman *Melita* možemo smatrati društvenim romanom. U ovom romanu po prvi puta u književnom stvaralaštvu Josipa Eugena Tomića ne izostaju opisi prirode i interijera. Iako je prisutna crno-bijela tehnika u oslikavanju likova, ovaj autor ide korak dalje, te daje opsežnije opise likova, posebice protagonistice Melite. U romanu naziru se i pokušaji moderniziranja romana, vidljivi kroz razmišljanja i ponašanja likova, osobite kod lika Elle i Melite.

Tomić je ovim romanom pokazao sve svoje mogućnosti književnog oblikovanja te u svojim nastojanjima nije mnogo zaostajao za svjetskim realistima. Zbog političkih i društvenih prilika, a posebice zbog dominacije Augusta Šenoa, Tomić se nije u potpunosti mogao afirmirati kao kvalitetan romanopisac te je zbog toga često zaboravljen ili olako shvaćen.

Ključne riječi: Melita, romantizam, fatalna žena, crno-bijela tehnika, realizam, kritika društva, opisi, modernizam

LITERATURA;

1. Kalogjera, Goran: *Književnik u sjeni*, Općinska konferencija SSO Hrvatske, Rijeka, 1989.
2. *Leksikon hrvatske književnosti : djela* ; uredništvo Dunja Detoni-Dujmić i dr.; Školska knjiga, Zagreb, 2008.
3. *Leksikon hrvatskih pisaca* ; autor koncepcije Krešimir Nemeć ; Školska knjiga, Zagreb, 2000.
4. Matanović, Julijana: *Prvo lice jednine*; Knjižnica Neotradicija, Osijek, 1997.
5. Nemeć, Krešimir: *Povijest hrvatskog romana – od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1995.
6. *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975.
7. Spalatin, Nada Pavičić: *Ugađanje lutnje*; STEPpress, Zagreb, 2007.
8. Solar, Milivoj: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
9. Šicel, Miroslav: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1971.
10. Tomić, Josip Eugen: *Melita*; Slavonica, Vinkovci, 1994.
11. Zbornik: *Traganje za Josipom Eugenom Tomićem*; Radovi s kolokvija, Pannonius, Osijek/Požega, 2008.

a) Donat, Branimir: *Josip Eugen Tomić u raljama konvencija trivijalne književnosti – traganje za povijesnim i ostalim oblicima društvenosti koja se mijenja u građansku potrebu;*

b) Erl, Vera: *Društveno-politički kontekst u vremenu J. E. Tomića*

c) Mesinger, Bogdan : *Kako umiru živi pjesnici?*

12. Žmegač, Viktor: *Povijesna poetika romana*: Matica Hrvatska, Zagreb, 2004.